

ELS OCELLS DE PAGÈS EMPRENEN EL VOL

LA DIFÍCIL SITUACIÓ DE LES AUS EN ZONES AGRÍCOLES DE LA PLANA DE LA SELVA

JOSEP ROST

El paisatge tradicional mediterrani, format per un mosaic de zones agrícoles i boscos, té un gran valor en termes de biodiversitat, però durant les últimes dècades s'ha vist transformat per la intensificació de l'agricultura i la proliferació d'infraestructures i urbanitzacions. A la plana de la Selva, aquests canvis han comportat una important pèrdua de biodiversitat: més de cinquanta espècies d'ocells pròpies d'espais oberts pateixen problemes de conservació. Però no és una situació irreversible.

JOSEP ROST BAGUDANCH
ALFONS DELGADO-GARCIA > TEXT

El paisatge europeu actual és conseqüència de segles de transformacions d'origen humà, en un procés estretament lligat al desenvolupament social i econòmic dels diferents pobles que han anat ocupant el vell continent. La desforestació secular de grans àrees per guanyar terres de conreu i per obtenir fusta i carbó ha fet que gairebé sigui impossible trobar àrees que s'hi hagin mantingut inalterades. El resultat, en molts llocs, és un paisatge molt divers on se succeeixen àrees forestals en general poc madures i terres agrícoles, en un mosaic que per la seva varietat d'hàbitats ha albergat, i alberga encara, una gran biodiversitat. Aquesta diversitat és especialment important a la regió mediterrània, que ha

viscut més segles d'influència humana que la resta i fins i tot està considerada un dels 25 *hotspots* o punts calents de biodiversitat del planeta.

Aquesta configuració del paisatge rural europeu i mediterrani ha permès la presència d'espècies de fauna en ambients on, si l'home no hagués eliminat el bosc i treballat la terra, seria impossible que s'hi trobessin. Pel que fa als ocells, les espècies d'ambients

Els pesticides, els canvis de conreu, la successió ràpida de cultius o l'eliminació de marges de camps compliquen la subsistència dels ocells de pagès

oberts i fins i tot de caire estèpic s'han beneficiat històricament de l'activitat agrícola, pel fet que l'agricultura crea un nou hàbitat obert on d'altra manera hi hauria només bosc. Tanmateix, les últimes dècades aquestes espècies han vist minvades dràsticament les seves poblacions per l'evolució de la mateixa activitat agrícola que anteriorment les havia beneficiat. Aquest procés s'ha degut en bona part als canvis que han tingut lloc en el sector agrari des de mitjan segle xx fins avui per tal d'augmentar el rendiment dels conreus, en el que es coneix com a *intensificació agrària*. Aquests canvis s'han materialitzat bàsicament en la substitució dels conreus tradicionals per altres de més productius, amb canvis tècnics i en l'ús de l'aigua, amb la implementa-

JOSEP ROST

Xoriguer comú.

ció generalitzada de l'ús de pesticides, i més recentment, amb la introducció dels cultius transgènics. En paraules de Paul F. Donald, de la Royal Society for the Protection of Birds (del Regne Unit), aquests canvis en l'agricultura són actualment la principal amenaça per a la conservació dels ocells a Europa (Donald 2004).

>> A la plana de la Selva s'han degradat o perdut molts dels hàbitats naturals de l'avifauna.

Densos corredors d'infraestructures

Per altra banda, durant les últimes dècades les zones de plana que alberguen aquest mosaic agroforestal han estat també objecte d'una pressió importantíssima des d'un punt de vista socioeconòmic, fet que se'ns fa evident a escala catalana. La població ha crescut molt, i a les planes s'han desenvolupat densos corredors d'infraestructures que s'han convertit en punts de creixement urbànic i industrial. Aquest fenomen és particularment important al nord-est del país, a la Selva i l'Empordà, on trobem una gran proliferació de polígons

industrials, centres logístics, urbanitzacions, desdoblaments de vies de trànsit rodat, vies fèrries, línies elèctriques, etc., que sembla no tenir aturador. Tot això ha comportat una important degradació dels hàbitats naturals, que és una causa no menys important que la intensificació agrària de la continuada regressió dels ocells d'espais oberts a les nostres contrades. I és un cas especialment greu, tenint en compte que aquesta transformació és pràcticament irreversible.

La plana de la Selva no ha estat una excepció d'aquest procés de transformació i de pèrdua de la biodiversitat associada a l'activitat agrícola tradicional. A la plana, entesa com la depressió situada entre els complexos muntanyosos del Montseny-Guilleries i de Gavarres-Ca-

Xot.

JOSEP ROST

Un camí a seguir seria la revisió de les polítiques actuals de subvencions i incentius, per afavorir pràctiques agroambientals que beneficiessin la fauna de pagès

Òliba.

(BirdLife Intl. 2004). Reduint l'escala, dotze espècies es troben amenaçades a Catalunya (terrerola vulgar, cotxa cua-roja, gaig blau, torlit, esparver cendrós, arpella pàl·lida, botxí, arpella vulgar, gralla, milà negre, perdiu roja i tórtora vulgar; Estrada *et al.* 2004), de manera que si continua la tendència actual aviat podrien ser història les llistes faunístiques del país, i per tant, també de la Selva. D'altra banda, resultats recents sobre l'evolució de la població catalana de diverses espècies confirmen aquesta situació negativa (ICO 2009). Des del 2002 fins ara, de les quatre espècies que més han declinat a tot Catalunya, tres són ocells d'espais agrícoles (el botxí, la guatlla i la terrerola).

en els tipus de conreu, la successió ràpida de cultius o l'eliminació de marges de camps són factors que compliquen la persistència dels ocells de pagès a la plana selvatana, als quals s'ha de sumar la transformació dels usos del sòl.

L'aplicació massiva de pesticides per maximitzar el rendiment dels conreus té l'objectiu d'eliminar o reduir els invertebrats i les «males herbes» dels camps. Sovint, però, l'efecte dels pesticides no es limita al conreu, sinó que afecta també les seves zones limítrofes, com els marges d'arços i romegueres. La manca d'insectes en aquestes zones és crítica per als ocells, la majoria dels quals alimenten els seus pollets principalment amb aquests invertebrats, pel seu gran valor nutritiu. D'altra banda, les substàncies tòxiques que contenen els pesticides aplicats es poden acumular al llarg de la cadena alimentària i acabar provocant problemes greus als organismes situats a dalt d'aquesta, que no necessàriament són la mort directa però que es poden traduir en altres afectacions, com per exemple la infertilitat o la inviabilitat dels ous, que òbviament poden ser molt greus a nivell poblacional.

Els marges de bardisses i arços que limiten la propietat de les parcel·les o

directes (repartida administrativament entre les comarques de la Selva i el Gironès), molts dels hàbitats naturals s'han reduït, degradat o perdut, i l'avifauna que hi està associada ha experimentat el consegüent retrocés. Malgrat tot, algunes zones encara tranquil·les i ben conservades de la plana selvatana són un lloc important per a ocells típics d'espais oberts. Els problemes de conservació d'aquests nostres ocells «de pagès» es posen de manifest quan s'analitza la grandària de les seves poblacions i quina tendència mostren a escala catalana o europea. Fruit d'anys de recerca naturalista i de la recopilació voluntària de dades (Ateneu Juvenil, Cultural i Naturalista de Girona 2008, Delgado-Garcia 2001-2009, Feliu *et al.* 1997-2009), actualment sabem que 53 espècies d'ocells d'ambients agrícoles que presenten un grau preocupant d'amenaça (seguint les categories d'amenaça d'IUCN 1994 i BirdLife International 2004; vegeu taula a l'edició digital de *Revista de Girona*) utilitzen la plana de la Selva en alguna etapa de la seva vida, ja sigui per reproduir-se (les dues terceres parts), per hivernar o com a zona d'aviuallament en els seus viatges migratoris. Dues d'aquestes espècies, el gaig blau i la tallareta cuallarga, són properes a l'amenaça a tot el planeta (IUCN 2008), i cinc (el gaig blau, el torlit, el milà negre, la fredeluga i el falcó cama-roig) es troben en perill d'extinció a nivell europeu

Algunes causes de la regressió

La plana de la Selva no és un espai aliè a les causes que han conduït a la regressió d'aquestes espècies d'ocells a Europa i a Catalunya. Encara que els nivells d'afectació varien d'una espècie a una altra, es poden establir unes causes generals d'aquesta situació, que afecten la majoria d'aus. En termes generals, l'aplicació de pesticides, el canvi

Bitxac rogenic.

La conservació de la biodiversitat als espais agrícoles no ha estat gairebé mai una prioritat en el nostre país

que se situen entre camps i recs són espais generalment poc apreciats però vitals per a moltes espècies d'ocells, que hi troben una gran varietat de recursos. Serveixen com a punts d'ali-

mentació, tant durant la reproducció com a l'hivern; com a protecció, com a jócs on agrupar-se a dormir; com a llocs on construir el niu... També són punts de guaita per als rapinyaires i altres depredadors, des d'on localitzen ratinyols i talpons, i són per tant beneficiosos per mantenir a ratlla les poblacions de rosegadors que poden perjudicar els sembrats. Els capsigrans i botxins, per la seva part, necessiten arços amb punxes on clavar les seves preses i fer una mena de rebost. Finalment, com a hàbitat lineal, els marges també tenen una funció important, ja que afavoreixen la connectivitat de les poblacions. La funció ecològica que tenen, per tant, no és gens menyspreable. No obstant això, la concentració de parcel·les, juntament amb altres motius, fa que al paisatge agrícola selvatà cada vegada es tendeixi a prescindir-ne més, i lamentablement s'ha fet habitual que s'eliminin arreu.

Per altra banda, l'abandó de les tècniques agrícoles tradicionals ha tingut com a conseqüència la desaparició de molt d'espai que abans podien utilitzar

>> Algunes zones encara tranquil·les de la plana selvatana són un lloc important per als ocells.

els ocells. Els guarets, que constitueixen un hàbitat idoni per a la cria i l'alimentació, insubstituïble per a algunes espècies, són d'una raresa excepcional a la plana selvatana. Actualment el cicle de conreus no deixa espai al repòs dels camps, i és habitual que un cop segat i ensitjat el cereal d'hivern el camp ràpidament es llauri, s'adobi i s'hi planti blat de moro. Aquest sistema intensiu de producció suposa una pertorbació evident per a algunes espècies que ja havien comen-

Si la conservació de la biodiversitat no és només un eslògan publicitari-electoral, s'ha de començar a promocionar amb els hàbitats i espècies més necessitats i que ens queden més a prop

Fredeluga.

çat la nidificació al cereal de secà (com la guatlla), i comporta la supressió dels beneficiosos guarets anuals.

La responsabilitat de la pagesia

El paper de la pagesia mereix ser reconegut socialment com a fonamental avui dia, i no només pel fet d'abastir la societat dels necessaris recursos alimentaris, sinó també per la importància que té en el manteniment de la diversitat del paisatge del nostre país. Tanmateix, aquest reconeixement ha d'anar acompanyat de la responsabilitat de fer compatible la bona salut i el rendiment de l'activitat agrària amb la preservació de la biodiversitat que hi està associada. La conservació de les espècies depèn indestriablement de la conservació del seu hàbitat, i les d'espais agrícoles no en són una

JOSEP ROST

Oreneta vulgar.

excepció. Pertoca a les administracions ser els agents que vetllin per garantir aquesta conservació, que difícilment serà possible sense introduir canvis en el model agrícola actual. Un camí a seguir seria la revisió de les polítiques actuals de subvencions i incentius, per introduir i afavorir pràctiques agroambientals que beneficiessin la fauna de pagès. Els ajuntaments també hi tenen el seu paper, amb la promoció d'aquestes pràctiques en l'àmbit local, per exemple establint acords de custòdia amb propietaris per gestionar les seves finques i augmentar-ne el valor. Aquest canvi de model hauria de ser assimilat igualment pel mercat (tant pel productor com pel consumidor); per això caldria que es considerés un valor afegit de la fruita, la verdura o la carn i derivats el fet que s'hagin produït mitjançant procediments respectuosos amb al medi ambient. El paper de la demanda exercida per consumidors conscients pot ser, en aquest cas, un factor clau. És esperançadora, en aquest sentit, la creixent demanda de productes procedents de l'agricultura

ecològica (tot i que encara representen una porció minoritària del sector), fenomen que indica que la societat és cada cop més conscient del que consumeix i del seu origen.

D'altra banda, la conservació de la biodiversitat als espais agrícoles no ha estat gairebé mai una prioritat en el nostre país. Per la mateixa activitat econòmica que es deriva d'aquest sector, és un tema complex i que no s'ha abordat mai amb la decisió suficient. Tot i que, com hem presentat, és a les planes agrícoles on trobem més espècies amenaçades, paradoxalment aquestes àrees rarament gaudeixen de protecció. Només cal resseguir el mapa dels espais del Pla d'espais d'interès natural de Catalunya per comprovar que predominantment les zones protegides són les àrees boscoses de muntanya, amb poca densitat

de població i una activitat econòmica molt menor, la qual cosa fa que la seva protecció sigui més còmoda i senzilla. Aquesta situació injusta afavoreix encara més la degradació de les planes, atès que als planejaments urbanístics, els projectes de noves infraestructures, etc., no acostumen a tenir en compte el valor ecològic de zones no protegides, i fa que la percepció social sigui que les zones agrícoles tenen menys valor natural que els boscos, perquè la gent tendeix a apreciar més allò que gaudeix de protecció.

Si la conservació de la biodiversitat no és només un eslògan publicitari-electoral, s'ha de començar a promocionar amb els hàbitats i espècies més necessitats i que ens queden més a prop. Tenir més de cinquanta espècies d'ocells d'espais agrícoles amb problemes a la plana de la Selva ens ha de fer veure que la situació revesteix ja prou gravetat, i que

per tant cal fer-hi front amb una certa urgència, amb diàleg i amb decisió. Invertir aquesta tendència no és fàcil, però no ens podem permetre continuar com fins ara per manca de voluntat i d'esforç. La conservació de la biodiversitat agrícola, a la Selva i a

Catalunya, depèn de tots, i de la responsabilitat de cadascú: dels responsables polítics, per modificar el model actual de gestió agrícola, i de la societat en general, tant per pressionar democràticament per aconseguir aquest canvi com senzillament, a l'hora de comprar a la botiga o al supermercat, per fixar-nos en la manera com han estat produïts el préssec, les pastanagues, el iogurt o el pit de pollastre.

Josep Rost Bagudanch i Alfons Delgado-Garcia són ornitòlegs.

Puput.

ALEX COMAS

Perdiu roja.

ALEX COMAS

Tenir més de cinquanta espècies d'ocells d'espais agrícoles amb problemes a la plana de la Selva ens ha de fer veure que cal fer-hi front amb una certa urgència

PER SABER-NE MÉS: [RdGLINK](#)